

Sarusi Mihály

Eszterberke

/Részlet a Soros-alapítvány támogatásával készült regényből/

Sámson attól vadult meg, hogy a legújabb gyulai basa minden módon terjeszteni igyekszik a magyarok közt a törökösséget. Előbb szépen kezdi:

- Emberek! A magyar nyelv szétválaszt, a török összeköt! Annyi itt a nép már, a mindenféle nyelven beszélő ember, hogy valami egyezményes összekötő nyelv kell! Másképp hogy érti egymást a hatalmas birodalom valamennyi népe? A népek testvériségének vagyok a híve, láthatjátok!

Amióta Nagyfogú Szinán a gyulai pasa, a városban minden eddiginél hangosabban hirdetik törökül az ígét, a piacon a lehangosabb a török kalmár, a hivatalnok csakis törökül szólal meg, a rangbeli ember, ha renegát is, csakis törökül, esetleg arabul rendelkezik, a török parancsot a nem török szolgának már első rabnapján értenie kell.

- Láthatjátok: a miénk a kőtemplom, miénk a legszilárdabb! Nem lehet váletlen, ez a legerősebb hit, nyelv, állam!

- Hitünk és államunk!

Hite és állama.

- Korbácsunk és harácsunk - válaszolja mérgiben Sámson a parasztvár fokán, a csókafészekben.

Megállj, Szinán, megállj.

- Mi nem azért jöttünk, hogy titeket meghódítsunk! Ez az ellenségeink hazugsága! Mi azért tettük lábunkat erre a szent földre, mert az az ország, amelyet ti Magyarországnak hívtatok, az ősidőkben igenis igazhitű király, Üngürüs birodalma volt! Tehát ez eleve a miénk. Különben is: ti hívtátok be csapatainkat. Hol halottatok olyan magyar szót, hogy *Üngürüs*? Na látjátok.

Szóval hogy a német ellen, még János király, akit Festett királynak is hívtak. Aki magyarul egy szót sem tudott. Legföljebb annyit, hogy *Fúj, Dózsa!*

Mindig akad valaki, akire hivatkozhat a betolakodó. Valaki csak kerül, aki a hódítók elé áll, mutatja az utat, hol a magyar.

Mert hogy őtet is magyarnak szülte az anyukája.

Zápolyát nem.

Sámson egyedül ilyenkor káromkodja el magát. Nem szereti a csúf beszédet, a hajdú-viselkedést. De ez. Erre mi mást tehet: ebadtázik.

Mívelteti a basa és minden renegát szentjít, teremtésit, áldozatják, Üdvöztőtjét, kurva Szentmáriáját, Krisztusát, evangéliumát, a pasának huncut lelkit, anyját, köröszjtjét, Mindenszentjeit, Istent, Szűz Máriát, az apostolokat, tar fattyúját. Mahomet bugyogós kutyáját.

Sámson igen cifrázni kezdi, amikor szóba kerül az új basa.

S: a maradék gyulai magyar nyakra-főre török szót használ.

- Nézze, bátyám uram, erről lehet, hogy nem Szinán tehet. Ennek ez a vége.

Jó félszáz éve vannak itt a pogányok, ne csodálkozzunk, hogy a magyar, ha a megszállt városban marad, eltörökösödik.

- Nekem te ne okoskodj, Csavarga!

Sámson nem tud megbocsátani.

Odajutottunk, hogy az idegenvezető rászólhat a magyarra:

- Nem jól mondod, nem Gyula! Küla, értem, Küla!

Ejnye.

- A baj az, hogy mi mindig rossz oldalra állunk. Most ütött az óra, végre a győztest választhatjuk!

Nincs annyi kés, ahány renegát-torok.

Sámson otthon morog csak, idegenvezető hogy merre vele szembeszállni.

- Nem a nép, nem mi választottunk rosszul! Miránk erőszakolják fegyverrel az új hitet, új, idegen Istent, idegen nyelvet, idegen szokást, idegen szellemet, idegen Isten lova.

Azt.

- Érdemesebb törökül! Ezt többen értik a világon, mint a magyart. Én mondom, a török nyelvet ismerve bejárhatod az egész világot! Már a franciák is tanulják! A török: világnyelv; még a miénk.

Ha ezt Sámson hallaná.

Nem hallja, de tudja, mi folyik Gyulán a háta megett.

Ezekkel leszámol.

Le a basával.

Hagyján, ha a népet gyilkolják, falvait dúlják, gyűjtják. Ez mást akar: ép, népes falvakban magyarból lett muszlimokat.

- A föld minálunk az államé! A hűbéres csak bérlő, használja. Ez magasabbrendű tulajdonforma, mint a tiétek Európában!

Sámson újabban a bajtársaival is hajbakap. Mert egyik-másik már kezd megbocsátó lenni.

- Szegény török! Úgy nyomorog ez is, mint mi.

- A tar kutya? Otthon, Ázsiában, Tatárföldön meg a Balkánon pusztítsa a kenyeret, ne itt! Nem kell sajnálni a megszállót, úgylis jobban él, mint odahaza! Neki ez a *nyomor* a Paradicsom!

- Nem tehetek róla, hogy itt van. A parancs az parancs.

- Attól még: takarodjanak!

Sámson csapatában német zsoldos, közéjük menekült, velük harcol a pogány ellen. Megsebesült egy portyán, itt ragadt, s a sámsonvári magyar ellenállók befogadták.

A német Sámsonnak ad igazat. Izeg, mozog, aztán föl pattan:

- Turki, márs ki!

Ez mit jelent? Megmagyarázzák. Félig magyarul, félig németül küldi haza a gyulaiakat.

- Turkik, haza!

Fele, fele.

Lassan németül is megtanul a szabad legény. Nem hiába mondja a basa, hogy:

- Nyugatmajmolás!

Ha valaki gazdagabbnak, fejlettebbnek, szabadabbnak mondja Frengisztánt. A renegát szokta följelenteni a magyarját, ha túldicséri Nyugat-Európát.

- Ezt meg honnan veszed? Csak nem te is *azokra* hallgatsz? Azokra a hazárulókra, akik nincsenek tekintettel az adott körülményekre, a világpolitikai és földrajzi helyzetre. Mit tehetünk mi arról, hogy itt a török. De ha már itt vannak.

És szalad jelenteni a basa embereinek.

A basának már egész besúgóhálózata van a Körösközben.

Nyugatimádók.

- Költözzetek oda, ha annyira odáig vagytok értük! Ne itt rontsátok a levegőt.

És Szinán basa az évtizedek óta üres Maros- és Körös-közi falvakba rác telepeseket hoz.

Még csak ez hiányzott.

Az persze kétségtelen: csak akkor becsülik az embert, ha erős. A gyöngét leseprik, semmibe veszik. A népekkel is így van. Ha hagynánk magunkat, rég bügyögóban járnánk, mint a bosnyákok, s a leghívebb martalócai lennénk a bizánciaknak.

A török is: ezerszer többre tartja Hunyadi Jánost, mint akármelyik utódját. Akitől tartani kell, azt becsüli. Békén is hagyja. Miután megtapasztalta karja erejét, eloldalog.

Rájuk férme már.

Kellene egy Hunyadi.

- Új Hunyadi jön!

Ha más világ lenne, ha a körülmények. Sámson azzá válhatna.

Retteg is tőle a gyulai.

Hogy annyira ne féljen, Sámson jó ideig csöndben van. Nehezen tartja féken a legényeket, mennének egy kis portyára. Esetleg a hetedik határba! Így aztán a sámsonvári magyarok bebarangolják a bihari hegyektől a Tiszáig a Magyar Alföldet.

Ám itt, Gyula körül: legyen békesség. Nyugalom. Hogy a pasa megbátorodjék. Azt higgye, most már neki mindent szabad. Hogy eztán tán: úgy csinálhat, mint aki valóban otthon van. A tulajdon házában.

A hazájában? Azt azért nem.

Sámson maga szegi meg a parancsot: éjszaka a vár alá lopakodik, s nyilával leszed egy őrt.

Hogy azért el ne bízzák magukat.

Még a végén a basa egymaga jön a kelepcébe.

Nem, nekünk az egész helyőrség kell.

Végre: legyőzni őket.

Nem valami török portyát, rablócsapatot, nem. Levágni az egész gyulai horodát.

- Túlzottan idegenellenes vagy. Jót is kapunk tőlük!

- Nem az idegeneket gyűlölöm. Láthatod, befogadtam ezt a tokost is. A megszállókat nem bírom.

Látni se tudja őket.

A hóhér megint akaszt Gyula városában, lótolvajnak tekeri meg a nyakát.

- Így jár minden haramia!

Haramia. Mit tudja a basa csürhéje, hogy ez a lótolvaj nem is hallott Sámsonról.

- Megjött Csavarga Káfirisztánból! - heccelődnek a legények.

Varga Miska szétnézett Erdélyben, Váradig lopakodott.

- Hallod, Várad meg mióta Erdélyé?

Sose volt erdélyi város. Persze inkább odacsatolják, mint ezekhez.

Sámsonvár szent földje erdélyi földnek számít, mert a Körös jobb partján fekszik. Ha a legény elköpi magát, a túloldalon, Törökországban száll le a nyála. Úgy-hogy gyakran köp egyet a szabad legény. Ad nekik! Vagy: hajóba száll, csak azért is *törökföldre* helyezi a ganéját. A túloldalon építenek maguknak ganyézó helyet.

Ezzel is ellenkeznek a megszállóval.

- Eztet vedd be, ne a vastagkolbászt!

- Marha, a török nem eszik kolbászt.

- Majd én megetetem, tudom Isten.

A törökök Gyulán igen jól érzik magukat. Akit idehelyeznek, a legszívesebben sose menne vissza keletre, itt jobb. Az asszony páváskodhat, az üzletben néhanapján nyugati áru is van. Hajaj. Ezért aztán: a cél szentesíti az eszközt, a török azonnal megszeg minden ígéretet, a gyanútlan könnyen lépre megy.

Nem Sámson.

Csavarga nem engedi, hogy a hajdúk rámenjenek Békésre.

- Jól tetted.

Túrtóztessék meg magukat, aztán adj neki!

- Ha fekszel, nyugszol. Ha ülsz, kevés ember lát. Ha állasz, sokan látnak. Ha mégy, félj a botlástól. Ha botlol, félj az eséstől. Ha esel, megtapodnak - sorolja a renegát. Láthatod, milyen a török bölcsesség! Már Mohamed megmondta. Érdeemes tanulni tőlük. Semmi rossz nincs abban, ha az ember az okosabtból eltanulja az eltanulni érdemeset. Nemdebár?

Mekkora ész! Minő bölcselem, szinte a mohamedán hit alapja. Tele van ilyen semmitmondással az egész vallásuk. Ezzel szédítik a magyart Gyulában.

Na várj csak.

A próféta megmondta.

Sámson már a fát keresi.

Amelyik megbírja az ámulót.

Elég sok jó erős fa akad a fekete-körösi erdőkben.

Csak mondjátok.

- Mindre fölaggatok egyet.

Sámson az ámulást nem tudja megbocsátani. Ezt az egyet soha.

A deák szerint most olyan időket élünk, hogy jaj nekünk. Olyan a világpolitikai helyzet, hogy mi itten Sámsonvárbán a katolikus világbirodalom létrehozásán fáradozó bécsi császár, és az egész világra száját tátó mohamedán világbirodalom fenntartásán buzgolkodó török szultán fegyveres és mindenféle erőinek a találkozásánál tanyázunk. Itten ütközik meg a fejünk fölött a két császár táltosa!

Hogy Sámson az igazi, arról nem tudnak.

Hadak útján.

Kapaszkodhat a magyar, ha fenn akar maradni.

Mennyire mások vagyunk. A dolgos asszony a szép asszony, a sokgyermekes a legszebb a magyarnak. A töröké: céda. Neki az a legszebb, aki bármennyiszer aláadja magát urának, meddő marad.

Magyar Meddő - meglásd, megjön.

Magyar, török. Hogy féme össze. Két világ.

Miközben a harmadik is morzsolja.

Van-e középút? Megmaradhatunk-e? Vagy csak akkor, ha az egyiknek behódolunk?

Iható Pali vénséges vén menyecskének valót kerít magának.

- Palkó fiam, nem jobb a fiatal?

- Nehogy. Azt elszereheti a török!

A német koma közénk menekült. A csapata fellázadt, amiért elmaradt a zsold, s a törökhöz állt. Amikor látták, hogy mi keresnivalójuk van az ellenségnél, visszamentek. A lázadókat a német forgó malomkerékre kötözte, úgy fojtotta vízbe. Másokat szalmazsuppba kötve elevenen égettek el, mást halálra korbácsoltak, kiéheztetett kutyákkal tépettek szét, elevenen karóba húztak, felnegyeltek, horogra vetettek, nyakig földbe ásva halálra éhezettek. Nyakig földben, fejüket ágyúgolyók görgetésével zúzzák szét.

Ilyet mi nem teszünk, a török jobban tart a németjétől.

Várd ki a végét.

Cserreg a szarka, vendég jön.

Vásárhelyt Horváth János leányára, Sáríkára szemet vetett egy török. Sári a szegényemberfia Rácz Jancsihoz akart menni, de a módos szülők gazdag legényt néztek ki neki. A török kifundálta, hogy szerezheti meg a leányt magának.

A város határában a szekér hátsó kerekét kivette, elgurította. Felült a lóra, be a városba.

- Hallja-e, gazduram! Ismeri a törvényt: ahol a törököt baj éri, ott a magyarnak kell segítenie. Egy, kettő, hozza rendbe!

Az öreg mit tehet, elmegy.

A török visszatér a leányhoz.

- Szép lány, az apja hívatja, jöjjön!

Felülteti maga elé a lóra, és ellenkező irányba vágat. Sári sikoltozik, nem tud leugrani.

Jancsi épp arra lovagol.

- Hej, az irgalmát!

Utána ereszti a hókát; leoldja a pányvát, azzal úgy fogja meg a törököt, ahogy a csikót szokta a ménesből. Sárit leemeli, a törököt jól összekötözi.

A városban a nép nekiesik.

- Üssük agyon a törököt!

- Ne, akasszuk!

A nagy baj szóra bírja a törökjét.

- Emberek, ne bántsatok, én vásárhelyi magyar vagyok!

- Vagy bizony az ördög komája, nem vásárhelyi!

- Szemölcs van a hátamon.

Mutatja az inge alatt.

- Körösztapám felismer!

A török kiskorában elrabolta.

- Igazat mond.

Visszafogadják, jó magyarrá válik, családja is lesz. Sári pedig Jancsié.

- Jó kis mese! Ha a fele igaz.

- Miért ne? Az ilyen töröknek az ember megbocsát.

- Bármelyikünk járhat így.

Varga Miska is ugye.

- Téged majdnem megmetszettek?

Csavarga legközelebb jól kibabráll ezzel a szájaskodóval. Az se mondja neki még egyszer.

Az első gyulai basa is renegát volt. Mehmed bég egykor Török Bálint enyingeri várában szolgált Kunovics Mihály néven, később áttért a mohamedán vallásra, és török nevet vett föl. Előbb aradi szancsákbég, aztán Aradról ide tette át a szandzsákot a török. Gyulai basa volt Khádím Dzsáfer is, később Ázsiában ezerszám gyilkolta a birodalom ellenségeit. Gyulai magyarból lett vérszomjas török vezér. Ennyi pribék!

Persze akad magyarrá lett török vitéz is, méghozzá híres magyar bajnok! Sámson csapatába is kerül.

Ahogy: Török-Gyulán akad németből lett pribék.

Mindenféle.

Összevissza.

Ki-ki tehetsége szerint.

Persze kém mindenkinek kell, kémje Gyulában Sámsonnak is van. Meg kell hagyni.

Amúgy a legtöbb kém: rác. Sámsoné Gyulában magyar. Sámsonnak idegen nem szolgálna semmi pénzért.

- Khádím Dzsáfert még Gyula eleste előtt a városból vagy valamelyik itteni faluból rabolta a török. Gyula után székesfehérvári bég, majd Murád szultán legmegbízhatóbb főtisztje. Damaszkuszi beglerbég, vezíri rangban a tebrisi vilajet helytartója; egész Perzsia iszonyodik tőle, olyan kíméletlen, elállatiasodott katoná. Saját katonái is rettegetek tőle.

- Honnan tudod ilyen pontosan?

Deák uram behúzhatja fülét, farkát.

- Túl sokat tudsz, koma!

Ez az.

Az mindig gyanús.

Tavaly is: meghalt egy gyulai hazaáruló, valami Méhesből lett Mahmud. A hitharcos mozgalom hősének kiáltja ki a basa, utcát neveznek el róla. Mahmud utca, így! A régi magyar utcanévet ezzel váltják fel. Gyula utolsó magyar városnegyedének első nem magyar helyneve.

Ez az.

Nincsenek hőseik, hát csinálnak.

- Állítólag Szolimán, az első budai basa is magyar származású volt.
- Hogy mondtad, *magyar származású?* Nem inkább hazaáruló?
Magyar származású. Azt bárki mondhatja.
- Magyar maradt volna!
- Az a nehezebb, ahhoz kell kurázszi.
- Ahhoz kell bátorság!

Ember.

A rab népek fiaiból janicsárokat nevelnek, akiket aztán a nyakunkba ültetnek. Saját vérünkben való hóhérainkká válnak. Nem panaszkodhatunk, szóljunk egy szót.

- A ti véretek.

Mit ugrálunk.

Sámson mindjárt kitér a hitéből.

S milyen meggyőződéssel teszik!

Mohamed szakállára.

- Bíró uram, ezt hallgassa meg! Szalontán halottam.

*Eddig vendég jól múltattál,
Ha tetszenék, elindulnál.
Szaladj, gazda, kapjál botra,
A vendéget indítsd útra.*

*Ettél, ittál, jót múltattál,
Az ördögbe, indulhatnál.
Szaladj, gazda, kapjál botra.
S a vendéget indítsd útra.*

Szaladj, Sámson.

Sámson ott marad, ahol van; amaz jött ide.

A nyugati zsoldos és a janicsár seregben négy veterán mellé egy ifjúharcost tesznek, hogy a lelkem tanulja el a hadi mesterséget. A keresztény hadat örömlányok csapata kíséri, a pogányét nem. Az ifjú janicsár kötelessége a felnőtt férfiak nemi vágyának kielégítése.

- Tízéves koromban ölték meg az apámat, anyámmal Konstantinápolyba vittek; anyánk útközben meghalt, engem egy gazdag vámtiszt vett meg. A saját gyermekeivel taníttatott, s janicsárnak adott. A vitézségem miatt lettem aga. Ám szívenben magyar maradtam! Négy magyar rabot segítettem eddig megszökni, az éhes magyarnak enni adok, a toprongyost felöltöztetem. Ha tehetném, hazamennék.

Csavarga szerint a gazdájának a komája volt ilyen nagy magyar Konstantinápolyban.

- Én meg Gyulán hallottam a saját fülemmel, az egyik áruló, Sike Iszmail így kérkedett: Azért lettem keresztényből igazhitű mohamedánná, mert a keresztények gyávák, a mohamedánok pedig bátor férfiak!

- A rusnya.

- A marha renegátja még azt is ordította: Ó, Mekkába eljutni! Allahra mondom, micsoda lehetőség! Meglátni a Kába-követ! Míg keresztény voltam, eszembe se juthatott!

- Ha én elkapom.

- Ez is herélt?

- Majd megnézzük.

- Ha még nem, mi helyrehozzuk.

- Az efféle: pogányabb a pogánynál.

- Mi mást tehet, bizonyítania kell.

Sámson ezért akar ráijeszteni a basára, mert a végén minden második magyarból legalábbis besúgó lesz. Meg kell mutatni, hogy itt nem a gyulai basa az úr.

A titkos ember jelenti, jön a basa.

- Amott jön a basa, a padisah helytartója! Kéz, mely helyette fog, szem, mely helyette lát, láb, mely helyette lép.

A bég úgy él, mintha valódi pasa volna.

Kivonul a teljes gyulai helyőrség, csak a martalócok maradnak odahaza. Őket most nem hozza magával a bég. Mulatni jön, nem harcolni. Az efféle dñom-dñom a harácsolás finomabb változata.

Valahogy belefáradt az állandó hitharcba.

- Tudjátok, a legszívesebben nyugalomba vonulnék!

A hitharcból is megárt a sok. Elég volt. Esetleg éppen ezt a Dobozt nézi ki magának, itt épít kastélyt.

Itt nem, itt már egy török pórul járt.

- Azért békés nép ez a dobozi, nem?

Amióta Sámsonék bevették magukat a rengeteg erdőbe, Dobozon egy törököt sem öltek meg. Később az erdőben sem, mert Sámsonék világosan látták: nyomra vezetik a gyulaiakat, ha állandóan a dobozi erdőben harapnak fűbe a hitharcosok. Inkább a békési, sarkadi, gyulai, gerlai, csatári, ölyvedi, veszei, ajtísi határban ölik a betolakodókat.

Mostanában ott sem, csakis távolabb. Mi történt, megjuházott a körösközi magyar? Ha azok a bitang sarkadi hajdúk nem volnának a világon, egész jó dolga lenne a basának Gyulában.

- Megjutalmazom a doboziakat.

Dicsőséget szerez nekik a megjelenésével. Hogy a basa leült a magyarral.

- Ideje lenne megbékülni a magyarral. Szeretem a magyart, ha ilyen csendes, mint a dobozi! Szeretem.

Azt szereti a magyarban, ha meghunyászkodik.

- Ezek a jó magyarok!

Úgy gondolja, megjutalmazza őket a szép viselkedésért.

- Ezek még nem hoztak rám szégyent.

Amióta Gyulában ő az úr, dobozi birtokán semmi ellenséges megnyilvánulást nem tapasztalt.

- Sámson, ki az a Sámson?

Ugyan, rémeket látnak a gyulaiak. Majd ő megmutatja, hogy a békülékeny, a magyart a törökhöz édesgető módszer eredményesebb.

Ugye most is.

Mennyi turbán! S körbe a fák mögött settenkedő süvegek.

- A békésiek a kásmáni tölgyfánál, a gerlaiak Buzlikos Maróban, ölyvediek, veszeiek a Rekettyés szélén, Fazekas fájánál várakoznak. A sarkadiak közül egy csapat megindult, ők a pömpölyi fahídnál várakoznak. Mondjátok meg nekik.

A helyzetről állandóan tájékoztatást kapnak a szabadcsapatok. Hogy a jelre, ha kell, hát két nap múlva, de a jelre: a megadott helyre vonuljanak.

Ahogy a török letanyázik a dobozi erdő tisztásán, a falu szélitől jó két hajjintásnyira, a gyűrű összébb szorul. A falvak Sámson segítő csapatai szorosabbra fogják a hurkot. Hogy csak egy rántás.

Mert a vad már a csapdában.

Törben.

Benne.

A tisztáson: turbán turbánt ér, meg a leányok hajadonfőtt, asszonyok kendőben, vénemberek paraszthoz illő tökfödőben, gyermekök. A férfiember mintha felszívódott volna.

Odahaza a süveges darutollat készít.

Darutollas leventék.

Sámson süvegén kócsagtoll.

Nagy nap.

Mióta készül.

Hát sikerült.

- Mondjátok meg, csendesebben legyenek! Még ők is meghallják a zajt, és akkor a madárka kirepül.

A sarkadi hajdúgyerekek a legszívesebben máris támadnának.

Lassan a testtel.

Innen egy pogány nem szabadul.

A basa tekintélyes szakállá; pocakja nincsen. Ad magára. A hitharc miatt nem volt ideje hasat eresztieni.

- Hiába, a hitharc, csak a hitharc! Én mondom neked, ha ez így megy, maholnap egész Európa a lábaink előtt hever!

Sámson csapata a vezérrel tizennyolc ló, ezek meg: a bég, hatvan jeles aga és birtokos úr, valamint a katonák. Meg se tudják őket számolni. Lehetnek tán kétszázan is.

Gyulán ki maradt? Nem lehetne most elfoglalni?

Itt kell velük leszámolni.

Ott, ahol Eszter.

Ezért kellene a falvak segédcsapatai, meg a sarkadiak. Együtt már: éppen felcannyian vannak, mint a pogány. Akkor pedig.

- Túl sokan leszünk!

Csavarga szellemeskedik, Sámson leinti.

- Várd ki a végét.

Ha tehetné, minden paraszt idejönne. Csakis az, aki: félti a leányát, asszonyát, fiát, házát, anyját, apját, testvérét, a családot, a nemzetet, a kenyerét.

Intenért, hazáért; hitért, magyarságért?

A szabad legénynek ezzel kevés dolga. Annál több: a pusztá életével.

Hát mindössze ezért áll harcban a Körösköz népe.

- Gyilkosok, útonállók, haramiák.

Amikor egy népre rákényszerítik, hogy védje magát. Mivelhogy a török azt se mondja: védj magad! Csak irtja.

Magyarítás.

- Ha hagyjuk magunk.

- A sarkadiaktól hallottam, hogyan végezték ki a temesvári pasát! Ment a pasa a másik basához látogatóba, erdőn át vezetett az útja. A legények gödröt ástak az úton keresztbe, s a veremre leveles ágat, arra földet raktak. Ők meg lesben! A pasa nagy peckesen lovagolt át az erdőn hóka lován, vidáman beszélget, amikor egyszer csak: supp! Már bent is csapatostul a veremben. Ahogy kapaszkodtak ki, a mieink miszlikbe aprították valamennyit. - Mi most másképpen végzünk velük.

A muzsikás már abajog: a törökcigány hegedűjét húzogatja, a sípos se hagyja magát! Ám a török mellett ott a magyar is: a gyulai basa magyar lantost tart, Dobozról kobzos, pogány magyar kobzos kerül, énekes török és magyar, innen is, onnan is, dudás a megszállottaktól, a gyulai cigány cimbalmot ver, dobos. Heje, hujja. Magyar-török népünnepély. Urak, parasztok.

- Ezt szeretem, amikor ilyen jól megvagyunk a gyaurokkal!

Hátra van még a feketeleves.

- Kizil Elmában, Gürsz-Eliász-baba hegyén sem éreztem magam jobban, mint itt a magyar pusztában! Dobozi erdőben. Kizil hiszár. Kizil-Elma szeráji. Allahra! Ez sem utolsó.

- A basát élve akarom! Bízzátok rám.

A turbánosok egyre jobban érzik magukat. A süvegeseek.

Hangyabolyra feküdt, arrébb kell mászni.

Vén török aga szól bégéhez.

- Meg kéne írni a Felsőleges Vezírnek, hogy hadseregünk a hadakozásban elgyengült. Ez áldott esztendőben, itt a Körös folyó partján s a szemközti Erdélyországnak váradi vilajetjét pusztítsuk el, és a hadi zsákmánnyal gazdagodjunk meg! Alláhra bízva, addig menjünk, amíg csak a gonosz indulatú ellenség meggyötrése és tartományainak elpusztítása végett Kassa, Pozsony, Bécs, Prága váráig el nem jutunk. Csak az ellenség várainak és városainak elpusztításával lehetséges a teljes győzelem, s ily módon lesz erő és diadal.

- Hol vannak azok a lányok?

- Bort? Nem fehérét, pirosat!

- Nem félsz, hogy a hóhér kezére adlak?

- Csak mézes sört hoztunk a városból.

- Na jó! Itt az ellenségeink nem láthatják.

- Mohamed.

- Fogd be.

Issza a török a magyar föld piros véréért.

- És a lányok?

A dobozi menyecskek.

Hat vén banyát állít elő a dobozi bfró.

- Ejnye, rosszcsont!

Szerencse, hogy nem én vagyok a bfró.

Ebből a helyzetből Sámson se nagyon vágná ki magát. Ha a pogánya lányt rendel, a török uraságnak magyarkára fáj a foga.

- Elengedem az idei bordézmátokat!

A pogány jót kacag: Színán basa elengedte a doboziak idei boradóját.

Hol terem itt szőlő a mocsárban, a Körös vizében, meg az erdő sűrűjében.

- Ennek a fejében lányt kérek.

Nem parancsol, kér. Igen szépen csüri, csavarja.

- Kizil szeráj falára Szulejmán saját frásával írta:

*Hitharcosok lakóhelye ez, bégem itt más nem lesz;
Itt a zsarnokoskodónak jó vége nem lesz.*

Alatta pedig a szent hádisz: Egy órai igazság többet ér, mint hetven évi imádság.

Ha ezt Sámson hallaná, bizonyára igazat adna neki.

- Azt hallottad-e, bégem, hogy a magyar korona valamikor Nagy Sándoré volt? Iszkenderi korona.

- Ezért illet minket.

- Ej, ez a határszéli élet, milyen édes is tud lenni!

A dobozi magyarok hordják a török elé az étket. Hordják, csak hordják. Lak-jék jól az ebadta. Lustuljon, tunyuljon, elfeküdjön.

- Etesd, ne sajnáld!

Most az egyszer nem.

Megjött Csavarga huszonnégy lóval és három asszonnyal.

- Az asszonyokkal mit akarsz? Minek hoztad őket? Ember, nem játszazodni jöttünk!

- Nem is azért jöttek. A fiúk azt mondják, találnak itt elég kedvükre való leányt, nem azért kellene. Ezek harcolni akarnak.

- Asszonyokkal ezek ellen? Megőrültetek?

- Azt mondják, jó verekedős asszonyok! Már járt velük portyán ez a három menyecske.

Sámsonnak nem tetszik. Megzavarja a terveit.

- Mind a három a török miatt lett özvegy.

Ha így van.

- Azt mondják: szőrért szőrt, szemért szemet.

Amoda a tisztáson a török Bethlen Gábor fejedelmet szidja.

- Lassan az a gyaur senkiházi dönti el, mikor van Kászon napja, mikor vonuljunk téli szállásra. A bitang magyarja azzal csúfolódik, hogy Kászon-gyürü helyett Bethlen Gábor napja van a töröknek.

- Azt hittük, a mi emberünk. Mi ültettük fejedelmi székbe, aztán nézze meg

az ember. Ez a piszok a magyar függetlenséget erősíti, a különállás híve! Rámegy a németre, de csak azért, hogy az egész magyar határtartományt a kezébe vegye. Akkor aztán Allah irgalmazzon az igazhitűnek.

- Tanítsuk meg kesztyűbe dudálni.

Természetesen Basafájánál mulat a pogány.

Basafája a dobozi határ legvastagabb tölgye, nem messze a hajdani Török-szállástól. A gyulai basa Czáfor aga idejében is kijárt ide. Czáfornak az erdőben volt ez a választott fája, a legderekkab Dobozone, az alá hívta mindig gyulai vendégeit, s a lányokkal mulattatták magukat a török urak.

- Milyen szép népszokások vannak ebben a hitetlen országban!

Tetszik a töröknek ez a dobozi szokás.

Czáfor rákényszerítette a népre. Ha nem mentek, rájuk gyújtotta a falut.

Czáfor egyszer sem gyújtotta rájuk a falut, mert Sámson megelőzte. Tálcán vitte Czáfor elé a török urak háremeinek rabnőit. Azokkal szolgált Sámson.

Túljár az eszközön.

De vajon most.

Czáfor halála után is ki-kijár ide a basa, az új bég most jön először. Hallotta, milyen szép szokás dívik errefelé.

Tavas. A legszebb a dobozi tavasz. Erdőn, berken. Szigeten. A kertben. Akárhoh. Tavasz.

Édes.

Tavas.

Sámsonék tavaszi kedve.

- A török a lovakat kicsapta legelni, alig vigyáz rájuk valaki.

- A lovat hagyjátok békén.

Azért Sámson odarendel a török méneshez néhány békési magyart: ha ők rámennek a pogányra, nehogy a csatazajtól világgá szaladjon az a rengeteg szép ló.

Nem rossz zsákmány.

Ennyi lóval mit kezdenek.

Jut is, marad is.

A bihari hajdú: mint a szálfa! Azért akad köztük satnyább, gyengébb is, az ilyen legényt csak Babszemnek, Babszem Jankónak hívják. De ezek is elég kárt tesznek a törökben. Az efféle így tartja:

- Többet ésszel, mint erővel!

Ilyen Babszem Jankó Csavarga Miska is.

A basafáji roham nem kis részben az ő ötlete.

- Még a múlt században a basa üzent a bírónak, hogy ekkor és ekkor elmegy a dobozi virágokért! A bíró érti, elrejtí az összes szép leányt, menyecskét.

- Eljöttünk a dobozi virágokért!

- Még nem szedtük le. Attól féltünk, elhervadnak.

- Nem úgy értettem! Állítsátok elé a lányokat!

- Jaj, csak a vének vannak itthon.

- A fiatalok?

- Elmentek a sokadalomba.

- Hol az a sokadalom, és mikor jönnek haza?

- Messze! És két hét múlva érek haza.

A basa a faluban egy lányt sem talált. Mérgében megfogatta a bírát, megtüzesíttette a félholdas bélyegzőt, és a homlokára nyomatta. Ám a seb begyógyult, s a falu leányai, asszonyai megmenekültek.

Most hogy fognak. Mert egyik se ment se búcsúba, se vásárba, se sehová.

Sámson, ezt jól megcsináltad.

Kellett nekünk erre a haramiavezérre hallgatnunk.

Ha az uraság így rendeli.

És a falu kislegényei, leányai, menyecskéi a basa parancsára bemutatják a török uraknak táncaikat, dalaikat.

Kellemetlenül, de járják a fiatalok a magyarosat. A karikázót. A basa s nagyhású vendégei a tisztás közepén piros bársony vánkoston törökülésben, s gyönyörködnek az őket körbetáncoló magyarokban. A mieink a duda ütemére ropják.

-Vádjunk már közéjük!

- Nyúgalom.

Úgy tűnik, igen vigad a magyarja. Az ének mellé verssel is kedveskednek a magyarul nem tudó basának.

Ebadta bolondja, szakállas törökje, buggyantós törökje!

Fíkomadta, teremtette, ó de megnőtt az úr bögye!

Néked így is jó! Néünk így is jó!

A basa örül, hahotázik, hogy ilyen szépen és jól elszórakozik alattvalóival, a hitetlen csürhével.

- Nézd csak, Sámson, az az aga nagyon hegyezi a fülét! Tán érti.

Ezt jól elpuskálták a doboziak. Ki kérte őket erre a sületlen regölésre?

Szerencsére a zajban elvész a dobozifi törökcsúfolója.

- Igaz, hogy ennek a haramiavezérnek két sor foga van? Azt hallottam, hogy mindkét sor foga az én úri fejemre fáj.

- El ne hidd, jó uram.

A másik, magyarul tudó aga már odaér, mondaná, mit gondol.

- Hulljfk a fírgese!

A jelt nem Sámson adta meg, az a fattyú evvel a költeménnyel.

Biztos a deák tanította.

Arra most nincs idő. Akkor.

- Hulljfk a fírgese!

- Rajta, magyar!

- Allah!

- Üsd, vágd, nem apád!

- Jézus!

- Csak a fejét, hogy meg ne sántuljon!

- Jaj.

- Jajajaj.

- Aprítsd a bestét!

- Huj! Huj!

- Ajaj.

Ez napon a dobozi erdőben elhullott minden jelenlévő férgese.

Magyar alig, magyar alig harapott fűbe.

A támadás oly váratlan, hogy a haramiák közül csak néhányan sebesültek meg. Oly váratlan a roham. Meglepetés.

Sámson éppen erre készítette föl csapatát. Egy ilyen támadás: kivédhetetlen.

- Korpázd az tereket!

Igaz, a basa elengedte a doboziaknak a bordézszmát, ám amúgy háromszor annyi adót vetett ki, mint a régi basa, a korábbi török uraság.

Hogy bírnák.

Aki fizetni nem tud, azt megbünteti. Dolgoztatja az adóst, elrabolja gyermek-eit, másnak adja a házát.

Egyébként békén hagyta Dobozt.

A múltkor vadászni hozta ide a gyulai agákat, s valamennyi lakost kirendelte hajtónak. Egy mérges pogány megragadott egy ügyetlen hajtót, és szakállát, bajuszát cibálva agyba-főbe verte.

- Döglött volna meg az anyjában.

Ahogy a doboziak egyike elfütyentette magát, s elhangzott az első *Hullják a fírgese!* csataordítás, a barbárokra támad a falusi nép is.

Hírmondót nem hagynak.

A basa szeme láttára valamennyi törököt, tisztet és közvitét a felkelő nép felkoncolta, szétdarabolt testrészeiket a Körösbe vetette.

Véres, megint véres a Körös vize. Legutóbb mikor is volt ilyen piros?

De most: a betolakodókat viszi magával a Körös. Az egyik örvénytől a másikig forgatja a gyulaiak földi maradványait a folyó. Piros Fekete-Körös.

Ha nekik ez tetszik.

- Halál a hódítóra!

Ez Sámson szava.

Ő nem tart a legényekkel, boldogulnak nélküle is. A basára vigyáz. Rávetette magát, a testével védi, nehogy a megvadult magyarok szétmarcangolják.

- Engedd el!

- Nem érted? Hagyd békén. Igen, lökd ide.

Hírmondó azért maradjon. Aki elmesélheti Gyulán, hogy volt, mint volt. Mi vár rájuk, ha nem takarodnak haza.

- Takarodjatok!

A basa, a hitharc élharcosa nem bírja tovább: már sír. Mi maradt a kíséretéből, annyi deli török leventéből.

Már könyörög.

- Én nem vagyok hibás, nem tehetek semmiről! Én most jöttem ide, új ember vagyok.

- Nem tesz semmit. Egyik basáért felel a másik. Most meglakolsz.

Amúgy is van elég ennek is a rovásán.

Hagyjuk.

A táltos és emberei a béget lefektetik a földre, s kinyújtóztatják. Kampós vas-

tag gallyakat vágnak, s azokkal minden részét a földhöz erősen odaszögezik úgy, hogy mozdulni ne bírjon. Kezét, lábát, derekát, nyakát.

Történik mindez a Vásárhely-erdőben, Basafája alatt.

- Kellett nektek basafa.

Nagyfogú Szinán uram elébb még ordít, bög. Bég létére bög bele a rengeteg erdőbe, dobozi légbe. Bög, míg bír, míg szusszal bírja. Aztán. Mered. Megmered. Kimeredve ott hal meg.

Ők nem bántották. Élve hagyták. Csak éppen: átadták a természetnek. Tegyen vele amit akar.

Az ő dolga.

A nyűvek eszik meg.

Dobozi basahalál.

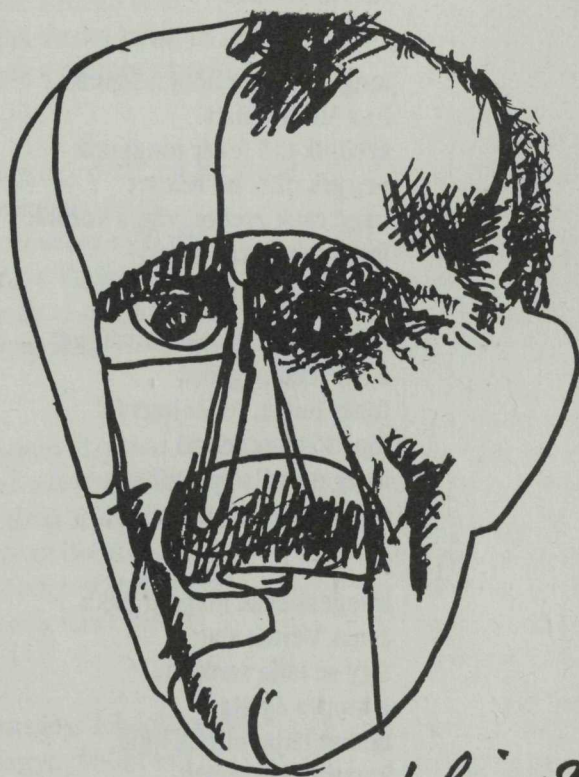
A Doboz feletti erdőségben van egy fa, négy ember nem bírja átölelni. A doboziak a kérgét betegség ellen orvosságul hordják. Faragják a fát, ám az mindig újra beforrad. 1870 táján Szűz Mária képét teszik rá, azóta Basafája: Képesfa.

A legderekabb fa az erdőben.

- Meglásd, ettől megjavulsz!

Megjavul, mint a megszálló a dobozi erdőben.

Na hallod.

Arcképek